

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Василичука Віктора Івановича на дисертацію Величенко Лілії Олексіївни «Юридико-психологічна характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Ефективність боротьби зі злочинністю безпосередньо пов'язана з рівнем осмислення детермінантів дестабілізації відносин, пов'язаних з обігом зброї, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Проблема незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами в Україні залишається однією з найпроблемніших і з кожним роком набуває значної актуальності, а боротьба з цим негативним явищем є одним із першочергових завдань, які покладені на правоохоронні органи, оскільки несе загрозу національній безпеці та національним інтересам.

В умовах російсько-української війни важливого значення та актуальності набувають проблеми незаконної зброї, бойових припасів та вибухових речовин, про що свідчать офіційні дані державних органів влади, що унеможлиблює дієве та своєчасне попередження та розкриття злочинів, які стосуються незаконного обігу зброї. На даний час вирішення будь-яких питань відбувається частіше за допомогою незаконної зброї, адже щоб дістати її на території України не потрібно докладати занадто багато зусиль.

Попри вагомий науковий доробок учених існує недостатнє наукове опрацювання з точки зору юридичної психології незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Дотепер не встановлено психологічну складову особистості озброєного злочинця та мотивів вчинення ним вказаного діяння, не визначено психологічну сутність детермінант вказаного протиправного діяння, не встановлена необхідність використання спеціальних психологічних знань під час розслідування злочинів, передбачених ст. 263 КК, що і зумовлює актуальність обраної теми та потреби у її дослідженні.

У зв'язку із цим, актуальність теми дисертації Л.О. Величенко «Юридико-психологічна характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими

припасами або вибуховими речовинами» не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і практичному аспектах.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 вересня 2020 року (протокол № 20).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій Л.О. Величенко свідчить про логічну структуру роботи, що надало можливість дисертантці визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження. Застосовано, зокрема, проблемно-хронологічний, порівняльно-правовий, системно-функціональний, формально-логічний методи математичної статистики та конкретно - соціологічних досліджень. Це дозволило належним чином обґрунтувати відповідні положення наукової новизни отриманих дисертанткою наукових результатів. Зміст дисертації відповідає обраній темі, характеризується логічністю та комплексністю. Матеріал дисертації викладено послідовно й доступно, робота оформлена відповідно до встановлених вимог.

Дисертантка проаналізувала значну кількість джерел (285 найменувань), ґрунтовно вивчила роботи інших науковців за напрямом, що надало можливість вирішити важливу наукову задачу, дати відповіді на актуальні й суттєві для науки та правоохоронної практики питання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого вдосконалення теоретичних основ і прикладних аспектів з даної тематики.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними, а саме результати аналізу офіційних даних Державної служби статистики України, офісу Генерального прокуратура України, Міністерства внутрішніх справ України, Судової статистики, статистичний аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень за 2016–2022 рр., узагальнені дані

вивчених 178 кримінальних проваджень щодо вчинених упродовж 2016–2022 рр. злочинів у виді незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; результати анкетування працівників Національної поліції України (157 слідчих) м. Києва, Київської, Дніпропетровської, Полтавської та Івано-Франківської областей.

Результати наукового дослідження викладено у дев'ятох наукових публікаціях, зокрема у п'ятох статтях, чотири з яких включено МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – в іноземному науковому періодичному виданні (Республіка Польща), а також чотирьох тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Отже, дисертація Л.О. Величенко «Юридико-психологічна характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Л.О. Величенко є першим комплексним дослідженням, у якому надано характеристику незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами з позиції юридичної психології, визначено психологічну сутність детермінант вказаного протиправного діяння, обґрунтовано низку теоретико-прикладних положень і висновків, які охарактеризують перспективи використання спеціальних психологічних знань під час розслідування злочинів, передбачених ст. 263 КК України.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, уперше виокремлено та сформульовано історичні періоди виникнення зброї, динаміку правового розуміння злочинів, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами та становлення кримінальної відповідальності за їх вчинення: 1 етап - зародження зброї як елементу суспільних відносин (від найдавніших часів до

початку Х ст.); 2 етап - формування, розвиток та становлення законодавства, пов'язаного з питаннями зброї (від Х до початку ХХ ст.); 3 етап - кодифікація кримінального законодавства УРСР, що регулює питання обігу та використання зброї (1922, 1927, 1960 рр.); 4 етап - сучасний період правового тлумачення та кваліфікації злочинів, пов'язаних зі зброєю (2001 р.- теп. час); охарактеризовано та виокремлено три групи детермінант, які впливають на незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами: перша – зумовлена актуальними світовими проблемами розповсюдження злочинності (макрівимір); друга – пов'язана з національними особливостями поширювання злочинності в Україні (мезовимір); третя – обумовлена негативним впливом певних атрибутів правової культури, зразків правової поведінки, елементів кримінально зараженої субкультури референтного для особистості оточення (мікрівимір); розмежовано форми об'єктивної сторони незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, які виражаються у наступних діяннях: за ч. 1, 2 ст. 263 КК - незаконне носіння вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, а також кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї; за ч. 1 ст. 263 КК - незаконне зберігання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв; за ч. 1 ст. 263 КК - незаконне придбання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв; за ч. 1 ст. 263 КК - незаконна передача вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв; за ч. 1, 2 ст. 263 КК - незаконний збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї; за ч. 2 ст. 263 КК - незаконне виготовлення кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї; за ч. 2 ст. 263 КК - незаконний ремонт кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї.

Також дістали подальший розвиток: напрями державної політики у сфері протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв; психологічна сутність тактики розкриття та розслідування злочинів, передбачених ст. 263 КК України; компаративістський аналіз сутності незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами у зарубіжній та вітчизняній кримінально-правовій науці; розуміння психологічних механізмів учинення злочинів, які пов'язані із незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, здебільшого є аргументованими й переконливими, містять самостійний критичний аналіз. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку, відповідно до поставленої мети і завдань дослідження. Під час їх доведення та обґрунтування автор використав широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових публікацій, міжнародно-правові та національні нормативно-правові акти, судову практику тощо.

Практична значущість результатів дослідження. Сформульовані та викладені в дисертаційному дослідженні висновки та пропозиції мають теоретичне та практичне значення та можуть бути використанні в: *практичній діяльності* – для покращення практичної діяльності органів і підрозділів Національної поліції щодо протидії незаконному поводженню зі зброєю, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акт впровадження Деснянського управління поліції ГУНП в Київській області від 11 серпня 2023 року № 24472/125/49-2023); *освітньому процесі* – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських та практичних занять із здобувачами вищої освіти з навчальних дисциплін «Актуальні проблеми кримінальної психології», «Юридична психологія», «Теоретико-методологічні проблеми юридичної

психології», «Професійно-психологічна підготовка», «Психологія девіантної поведінки», «Психодіагностика» (акт впровадження НАВС від 14 березня 2023 року); *науково-дослідній діяльності* – для проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки юридичної психології (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 04 квітня 2023).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Л. О. Величенко викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють сім підрозділів, висновки, список використаних джерел (285 найменувань на 31 сторінці) та дев'яти додатків (на 17 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 284 сторінки, з них обсяг основного тексту – 224 сторінки.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувачки, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У **розділі 1 «Теоретичні засади юридико-психологічного дослідження незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами»** здійснено ретроспективний аналіз генези та сучасного стану правового розуміння незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, що обумовило виокремлення основних етапів.

Аргументовано, що кожний виділений етап має свої особливості правового розуміння незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами, а також у його протидії.

Проаналізовано компаративістський аналіз законодавчих норм щодо кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, зокрема у дослідженні авторка звертається до досвіду таких країн як: Сполучені Штати Америки (далі – США), Федеративна Республіка Німеччина (далі – ФРН), Китайська Народна Республіка (далі - КНР), Японія, Великобританія, Бразилія.

Доведено, що сучасне законодавство не в повному обсязі регулює відносини у сфері незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Проведена аналогія законодавства зарубіжних країн та України свідчить, що наша держава відстає від інших країн світу у питанні прозорого та дієвого законодавчого регулювання обігу зброї.

Виявлено низку соціально-психологічних детермінант незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Виокремлено три групи детермінант, які впливають на незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: перша – зумовлена актуальними світовими проблемами розповсюдження злочинності (макрівимір); друга – пов'язана з національними особливостями поширювання злочинності в Україні (мезовимір); третя – обумовлена негативним впливом певних атрибутів правової культури, зразків правової поведінки, елементів кримінально зараженої субкультури референтного для особистості оточення (мікрівимір).

У розділі 2 «Застосування психологічних знань щодо визначення елементів складу злочину у виді незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» визначено психологічні складові об'єкта та об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони злочину у виді незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

За родовим об'єктом протиправних дій запропоновано розділити потерпілих від злочинів із використання зброї, бойових припасів та вибухових речовин у таких категоріях кримінальних правопорушень: 1) проти основ національної безпеки України; 2) проти життя та здоров'я особи; 3) проти волі, честі та гідності особи; 3) проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; 4) проти власності; 5) проти громадської безпеки; 6) проти громадського порядку та моральності; 7) проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та проти журналістів; 8) проти встановленого порядку несення військової служби; 9) проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Відповідно до вказаного розподілу запропоновано потерпілих від кримінальних правопорушень, знаряддям вчинення яких є вищевказані небезпечні предмети, класифікувати на жертв від прямого умислу, непрямого та необережних дій правопорушника.

Найбільшу питому вагу у сфері незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами становлять такі вікові категорії осіб: від 18 до 28 років – 18.3 %; від 29 до 39 років – 33.8 %; від 40 до 54 років – 34.4 %; Значно менші показники мають особи віком від 16 до 17 років – 0,5 %, від 55 до 59 років – 6.7 %, та віком від 60 і більше років – 6,2 %. Встановлено, що незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами вчиняють переважно громадяни України.

З психологічної точки зору такій особі притаманний доволі високий рівень інтелекту, цілеспрямованість, сміливість і рішучість, у неї домінують індивідуально-егоїстичні переконання та матеріально-утилітарні потреби, а також зневажливе ставлення до законів. Це переважно раціональні, а не імпульсивні особи, що вірять лише у власні сили, скептично ставляться до оточуючих і мають на меті тримати зброю «про всяк випадок».

Розділ 3 «Шляхи та напрями удосконалення психолого – правових засад протидії незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» присвячено організаційно-правовим, психологічним основам превенції та тактики розкриття та розслідування злочинів у виді

незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Для ефективного вирішення питання незаконного обігу зброї в Україні дисертантка вважає за доцільне виконання наступних заходів: прийняття спеціального закону про зброю, який регулюватиме діяльність, пов'язану з обігом зброї; прийняття закону про заходи запобігання та протидії незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами; забезпечення функціонування єдиного державного реєстру зброї, із внесенням усіх даних щодо зброї та її власників. Це інформація стосовно: навчання осіб, які мають дозвіл на зброю; взяття на облік; логістичні дані (зберігання, колекціонування, експонування, перевезення тощо); зміна власників у разі придбання, передачі, спадкуванні, даруванні тощо; дані щодо ремонту та сертифікації, взяття та зняття з обліку, інформацію щодо видачі дозволів; ліцензування щодо видачі ліцензій, їх переоформлення тощо; ведення інформації щодо будь-яких дій зі зброєю: застосування, носіння, вилучення тощо); розширення співпраці між органами, що здійснюють протидію у сфері незаконного обігу зброї, бойових припасів та вибухових речовин (Національна поліція, СБУ, Міністерство оборони, Прикордонна служба) з метою виявлення правопорушень та їх ефективного та якісного розслідування; використання зарубіжного досвіду із протидії незаконному обігу зброї, а також запровадження ефективних дій у власну систему протидії із зазначеним явищем; розширення співпраці України з іншими державами щодо протидії злочинності загалом та протидії незаконному обігу зброї.

Аналіз результатів емпіричних досліджень дозволяє дисертантці стверджувати, що в умовах військового часу найкращими заходами по протидії та розкриттю злочинів, які пов'язані з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами є діяльність уповноважених органів на блокпостах (94,3 % опитуваних), під час патрулювання (74,5 % респондентів), ефективні заходи під час дії спецоперацій «Зброя» та «Вибухівка» (56,7 % опитаних).

Для успішного розкриття незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами запропоновані рекомендації у формі покрокового алгоритму, спрямовані на підвищення ефективності проведення огляду місця події слідчими при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 263 КК України, а також при допиті підозрюваного. Створений орієнтований перелік питань, що може бути застосований в процесі проведення допиту і передбачає диференціацію в залежності від слідчої ситуації.

Після кожного розділу дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Таким чином, дисертація Л.О. Величенко відповідає наявним вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання – удосконалення теоретичних і практичних положень юридико-психологічної сутності незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертації та наукових публікацій фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Величенко Лілії Олексіївни містить результати власних досліджень авторки. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Оцінюючи загалом позитивно винесену на захист дисертацію Л.О. Величенко, варто відзначити й певні суперечливі або спірні положення. Окремі питання предмета дослідження, на думку рецензента, потребують певних уточнень і додаткової аргументації під час захисту:

1. На стор. 38, 43-44 автор зазначає про недосконалість нормативно-правової бази з регулювання обігу зброї, яка призводить до неправильного розуміння

диспозиції статті 263 КК України, а також відсутність в Україні закону про зброю, що є кричущим порушенням засад побудови правової держави.

На думку рецензента, автору було б доцільно запропонувати зміни та доповнення до ст. 263 КК України, а також проект Закону «Про зброю» чи надати пропозиції до проектів, які вже були раніше запропоновані, а свої слушні пропозиції щодо змін та доповнень до законодавства України направити до Верховної Ради України для опрацювання їх в комітетах.

2. Автором у п. 1.2. зазначено, що на основі дослідження досвіду зарубіжних країн (Японія, Китай, Німеччина, Великобританія, США, Бразилія тощо) доведено, що відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами регламентується окремими законами.

На думку рецензента, було б доцільним на підставі аналізу зарубіжного досвіду запропонувати своє бачення щодо психолого-правових засад протидії незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

3. У роботі дисертантом обґрунтовано цікаві та надзвичайно корисні пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення організаційно-правових, психологічних та тактичних основ превенції, розкриття і розслідування злочинів у виді незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. При цьому, на думку рецензента, дисертація мала б ще більшу науково-практичну цінність, якби автор зазначені пропозиції та рекомендації представив у вигляді додатку. Варто також зауважити, що, враховуючи прикладне значення даної дисертаційної роботи, бажано було б розробити методичні рекомендації для використання у практичній діяльності правоохоронних органів, що, на нашу думку, значно підвищить ефективність психолого-правових засад протидії злочинам, передбачених ст. 263 КК України.

Викладені вище дискусійні положення та зауваження вказують на складність та багатоаспектність теми дисертаційної роботи Величенко Лілії Олексіївни, є елементом наукової дискусії або мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, теоретичне і практичне значення отриманих

в ній результатів та не знижують в цілому високий науковий рівень дисертації. Вони можуть слугувати підґрунтям для дискусії в процесі захисту дисертації, а також напрямами майбутніх досліджень дисертантки.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Величенко Лілії Олексіївни на тему: «Юридико-психологічна характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку юридичних наук. За науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Величенко Лілія Олексіївна – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент –
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

Віктор ВАСИЛИНЧУК